

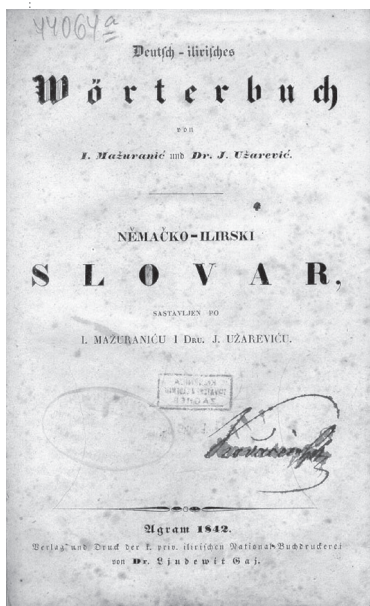
Ban Ivan Mažuranić – ljubitelj hrvatskoga jezika i promicatelj kulture dijaloza

Tijekom godine 2014. proslavili smo 200. obljetnicu rođenja hrvatskoga bana pučanina Ivana Mažuranića, posebice svečano u Matici hrvatskoj u Zagrebu. Naime, Mažuranić je uz brojne druge zasluge bio i financijski utemeljitelj Matice hrvatske (1846.), koja je s osobitom brigom promicala hrvatski jezik i kulturu. Bio je i dugogodišnji predsjednik Matice (1858. – 1872.), sve do izbora za predsjednika Hrvatskoga sabora (1872.).¹ Za vrijeme službe predsjednika Hrvatske dvorske kancelarije u Beču (1862. – 1865.), kad nije mogao često dolaziti u Zagreb, na sjednicama Matice hrvatske zamjenjivao ga je zagrebački kanonik i povjesničar Matija Mešić.

Ivan Mažuranić rođen je 11. kolovoza 1814. u Novome Vinodolskom, u kojemu je polazio pučku školu. Školovanje je nastavio u Rijeci, a studij prava u Zagrebu i Szombathelyu, a završio ga je u Zagrebu. Odmah je stupio u „kolo hrvatskih preporoditelja”, ali se 1840. zbog obiteljskih razloga preselio u Karlovac, u kojemu ostaje do 1848. U međuvremenu je dopunio Gundulićev ep *Osman*, XIV. i XV. pjevanje (1844.). Dvije godine poslije (1846.) objavio je glasoviti spjev *Smrt Smail-age Čengića*, čija je bitna poruka: zlo i nepravda nemaju izgleda za uspjeh, ali vjera i nada u pravdu i konačnu pobjedu dobra uvijek imaju izgleda i sigurna su budućnost pojedinca i naroda.

Slovio je Ivan Mažuranić i kao čovjek europskih nazora, sjajnoga renesansnog obrazovanja i duboke kršćanske orijentacije. Govorio je desetak europskih jezika, bio je istaknuti intelektualac koji je osobitim poštenjem, postojanošću karaktera, literarnim, pravničkim i državničkim djelovanjem nadmašivao svoje suvremenike.

Na poziv bana Josipa Jelačića vratio se 1848. u Zagreb te postao jedan od njegovih najbližih suradnika. Bio je i zastupnik u Hrvatskome saboru. Otad počinje Mažuranićev politički uspon, koji će ga, unatoč brojnim političkim iskušenjima, dovesti do službe

¹ O tome više u knjizi: Szabo, Agneza. 2014. *Ban Ivan Mažuranić graditelj moderne Hrvatske. U povodu 200. obljetnice rođenja (1814. – 2014.)*. Matica hrvatska. Zagreb.

bana, koju će časno obnašati tijekom više godina (1873. – 1880.). Bio je Mažuranić i član nekoliko hrvatskih kulturnih ustanova: Društva za povjesnicu, Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva; Književnoga društva svetoga Jeronima. Izdavao je časopis *Dragoljub*.

U doba Jelačićevih priprema za obranu zemlje Mažuranić je izradio *Proglas hrvatskom narodu* (1848.), koji je upućen *braći domorodcima*, iz kojega navodimo:

Braćo domorodci! Sveto je ime Domovine. (...) Ova naša domovina, ova naša ljubljena mati, ova naša sveta zemlja u velikoj je i strašnoj pogibelji.

Sa više strana oko nje kupe se čete oboružanih neprijatelja. One mogu svaki dan u našu zemlju provaliti i opustošiti ognjem i mačem sve što im pod ruke dođe, ljude i marvu, kuće i polje. Potrebno je dakle da se naša domovina osigura, koliko je moguće (...). Tomu je potrebna i novčana snaga.

Kancelar Ivan Mažuranić želio je, zajedno s banom Josipom Šokčevićem, uvesti hrvatski narod u krug europskih naroda, kako se onda rado govorilo. Zato je osnovao Samostalnu narodnu stranku (1863.). Zbog niza političkih okolnosti Mažuranić je ocijenio da je za Hrvatsku korisnija suradnja s Bečom. Stoga je počeo okupljati jezgru onih političara koji su u Saboru (1861.) zagovarali ulazak hrvatskih zastupnika u Carevinsko vijeće, odnosno u središnji parlament u Beču. Bilo je to važno jer su u Carevinskome vijeću već sjedila petorica zastupnika iz Dalmacije, pa je i to davalo Mažuraniću nade u što skoriji povratak Dalmacije, kao i Vojne granice, pod vlast Hrvatskoga sabora i bana.

Uz istaknute hrvatske političare Mažuraniću se pridružio velik dio inteligencije i katoličkoga svećenstva te zagrebački nadbiskup Juraj Haulik. Svoje političke misli „samotalci” su sustavno izložili u programatskoj brošuri *Uvjetno ili bezuvjetno* (1863.), koju je vjerojatno napisao sam Ivan Mažuranić. Državni kancelar Ivan Mažuranić nastojao je osigurati opće dobro svojemu narodu, a jedna od najvažnijih sastavnica toga općeg dobra bio je službeni hrvatski jezik. Zato je 1863. poslao vladi bana Josipa Šokčevića i pismenu odluku sa zakonskom snagom koja je glasila: *Službeni jezik u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji je hrvatski jezik*. Ona je ušla i u Hrvatsko-ugarsku nagodbu (1868.). Ostala je na snazi do sloma Austro-Ugarske Monarhije (1918.).

Na dužnosti kancelara, ali i vođe „samotalaca”, Mažuranić se proslavio i osiguravanjem sredstava iz državne blagajne za pripremu i otvaranje *Prve međunarodne Dalmatinsko-hrvatsko-slavonske gospodarske izložbe* u Zagrebu, kojom se željelo pokazati svijetu „blago i snagu Hrvatske”. Otvorena je 18. kolovoza 1864. i smatra se pretečom Zagrebačkoga velesajma. Uz brojne domaće i strane izlagače ističu se i hrvatske žene s glasovitim rukotvorinama. Objavljen je i vrlo dobro uređen katalog izložbe na hrvatskome, njemačkome i talijanskome jeziku, što mu je davalo i međunarodnu važnost.

Budući da je Samostalna narodna stranka izgubila izbore 1865., Mažuranić je odmah dao ostavku na službu kancelara, a dvije godine poslije ostavku je dao i sam ban Josip Šokčević. Mažuranić se uskoro vratio politici i postao članom (Strossmayerove) Narodne stranke, koja ga je predložila za predsjednika Hrvatskoga sabora (1872.). Mažuranić je tada održao poznati govor, iz kojega navodimo:

Gospodo! Reformah treba našoj zemlji u svakoj struci, u pravosuđu, u upravi, i školstvu. (...). Ja se nadam, da ćete Vi u svakoj stvari, u svakom predmetu, gledati spojiti ljubav domovine sa mudrošću, korist naroda sa razborom naprama okolnostima, u kojih se nalazimo. I ako budete tako postupali, budite uvjereni, ako Vam ne pođe može biti u prvi mah za rukom skloniti drugoga sugovornika na Vaše želje, poći će Vam sigurno u drugom, ili trećem zasjedanju. (...).

Mislio je Mažuranić na predstojeće pregovore s Ugarskim saborom u pogledu revizije Nagodbe, u kojima je i sam sudjelovao. Oni su dovršeni s neznatnim uspjehom (1873.). Mažuranić je uskoro imenovan banom. Nastupni govor u Saboru održao je 30. rujna 1873. Iz toga govora navodimo:

U teških okolnostih pošlo je za rukom ljubavi domovine i slogi narodnoj izabrati moju malenkost za bana. Vi ne možete ni pojmiti kolikom radošću i kolikim je veseljem to ispunilo srce moje, jer sam u tom izboru vidio dobar znak bolje budućnosti naše (...). I ako ne bude sloge, i razbora i umjerenosti; neznam hoćemo li biti kadri učiniti samo korak za dobro domovine (...).

Gospodo! Nam treba reformah, u sudstvu, u školstvu, u administraciji, u zakonarstvu (...). Zato će moja briga biti najveća, da se u svih tih strukah, učini ono, što se učiniti može (...).

Ako vam nije neugodno čuti, kazao bih još i to, što se tiče moje osobe. Ja ne poznajem nikakove mržnje, niti isključivosti. Na svijetu nećete naći čovjeka koji bi mi kazati mogao: ovo je moj neprijatelj; ovaj me mrzi. Ja neću nikada učiniti koraka, koji bi pokazao strast, ali pokazati ću svagdje onu revnost, koja ide za tim, da se službe vrše, da se strogo vrši zakon, da se dobrom upravom povjerenje naroda prema poglavarstvu pobuđuje, da se materijalno dobro, moralni razvitak naroda podupire, kako bi mogao stajati dostojan i vrijedan u kolu ostalih naroda monarkije.

Među najvažnijim reformama Mažuranićeve vlade ističu se modernizacija uprave i sudstva te Zakon o uređenju pučkoga školstva i učiteljstva. Njegova je važnost u stvaranju temelja za opće obrazovanje učitelja, ali i općeobvezatno školovanje muške

i ženske djece, uz materinski jezik hrvatski, ali i predviđanje sankcija za sve one koji bi to priječili, uključujući i roditelje.

Kruna Mažuranićevih uspjeha jest otvaranje Sveučilišta u Zagrebu s trima fakultetima: teološkim, pravnim i filozofskim (1874.). Za rektora Sveučilišta imenovan je kanonik Matija Mesić. U povodu toga ban Ivan Mažuranić upravo je rektoru Mesiću, između ostaloga, sljedeće riječi:

Priča se, da je, Kornelija, ona veoma pobožna majka Grakha, kad je upitana koji je njezin ženski nakit, izjavila gospođama, koje su je zapitkivale, da su njezini sinovi ti koji zauzimaju mjesto najdragocjenijeg uresa u njezinom srcu.

Više zbog zakona prirode, nego zbog primjera one vrlo slavne Rimljanke, hrvatski narod smatra svoju djecu svojim najdragocjenijim blagom.

Ovo blago, ovu djecu, ove sinove, naš narod povjerava Tvojim iskusnim rukama, i Tvojoj savjesnosti. Vodi ih uvijek putem prava i pravednosti, poučavaj ih i obrazuj za korisna znanja, za državu i za domovinu.

Zbog nerazumijevanja dijela javnosti, ali i pitanja ustavnoga uređenja Bosne i Hercegovine, za koju je Hrvatski sabor tražio od kralja da se uskladi s hrvatskim ustavom, Mažuranić je bio prisiljen dati ostavku. Vratio se poslije u Hrvatski sabor, ali na strani oporbe banu Khuen-Héderváryju. Donosimo odabrane odlomke iz Mažuranićeva posljednjega govora u Saboru 13. prosinca 1886.

Visoki sabore! Niti je lijep, niti koristan običaj, koji se uvukao u sabornicu, po kojem, moram reći, žalosnom običaju više se govori o osobnostih, nego o predmetih koji su u raspravi. (...)

Gospodo, da mi je tko rekao: kaži tvoj simbol političke vjere, koji je? Ja bih rekao: suvišno baš pitati; ali, kad me ne poznaš, reći ću ti: Ja sam Hrvat; vjerujem u Hrvatsku, u njezinu prošlost, u njezinu sadašnjost i – ako Bog da – u njezinu budućnost. (...)

Ljubav moja spada momu narodu, štovanje moje svim narodom, ne samo jednomu, nego svim (...). Prije svega treba ljubiti svoj narod, a štovati ostale (...). Ja držim, da bez ovoga simbola vjere nitko ne može biti sin domovine, niti član onoga naroda, u kojem se je rodio (...).

Tu je Mažuraniću oduzeta riječ. I više nije govorio u Saboru.

Posebno ćemo se osvrnuti na leksikografsku djelatnost Ivana Mažuranića. U preporodnome su razdoblju nastali aneksni i vrijedni samostalno objavljeni rječnici. Ivan Mažuranić, uz pomoć brata Antuna, sastavio je popratni rječnik objavljen uz

Matičino izdanje Gundulićeva *Osmana* (Vončina 1993: 104).² No, osobito je važan kao suautor, uz Jakova Užarevića, poznatoga njemačko-hrvatskoga rječnika: *Deutsch-ilirisches Wörterbuch / Němačko-ilirski slovar* (Zagreb, 1842.), prema ocjeni mnogih jezikoslovaca najuspjelijega rječnika preporodnoga razdoblja i iznimno vrijednoga u poslijepreporodnim nastojanjima na popuni leksičkoga blaga hrvatskoga jezika. Naime, istraživanja su pokazala da mnoge tadašnje novotvorenice, koje su poslije ušle u svakodnevnu uporabu, potječu upravo iz Mažuranić-Užarevićeva rječnika. Neke su riječi napravljene prema češkome uzoru, odnosno preuzete su iz češkoga jezika. Vjerojatno je malo komu poznato da riječ *čitanka* potječe iz češkoga jezika te da njezinu uporabu u hrvatskome jeziku zahvaljujemo Mažuraniću i Užareviću: **Lesebuch**, *n.* knjiga od čitanja, čitanka. Njihov rječnik donosi i hrvatske nazive za mnoga područja. Time je utro put *Rječniku znanstvenoga nazivlja* (1874.) Bogoslava Šuleka. Također se u Mažuranić-Užarevićevu rječniku nalazi popriličan broj botaničkih naziva, uglavnom dobrih narodnih riječi, koje su ušle u Šulekov *Jugoslavenski imenik bilja* (1879.), npr. **Enzian**, *m.* križatica. *Gentiana cruciata*. (trava). ili **Feldkümmel**, *m.* kumin divji; (Quendel), majkina dušica (trava). (Dukat 1937: 123).³ Taj je rječnik i jedan od temelja Šulekova njemačko-hrvatskoga rječnika (*Deutsch-kroatisches Wörterbuch – Němačko-ilirski rěčnik*, I. i II., 1860.) (Dukat 1937: 132).

Sve navedeno govori o Mažuranićevoj iznimnoj ulozi u hrvatskoj znanosti, kulturi i politici. Hrvatski preporoditelj, književnik, leksikograf, ban Ivan Mažuranić umro je 4. kolovoza 1890. u Zagrebu. Svečano je pokopan na Mirogoju u preporodnoj arkadi. Misa zadušnica služena je u crkvi svetoga Marka na Gornjemu gradu u Zagrebu. Danas se lik Ivana Mažuranića nalazi na novčanici od 100 kuna. Mnoge ulice, trgovi i škole u Hrvatskoj nose njegovo ime, a u zagrebačkome parku Zrinjevcu postavljena mu je spomen-bista, rad kipara Rudolfa Valdeca iz 1911. godine. Prigodom ulaska Hrvatske u Europsku uniju Nova TV emitirala je slogan „Vjeruj u Hrvatsku” iz spomenutoga saborskog govora Ivana Mažuranića.

² V. Vončina, Josip. 1993. Hrvatski narodni preporod i Gundulićev *Osman*, u *Preporodni jezični temelji*. Matica hrvatska. Zagreb. 44–122.

³ Dukat, Vladoje. 1937. Rječnik Mažuranića i Užarevića. *Rad JAZU* 257. 83–132.